

О. О. Білоіваненко,
аспірант, Чорноморський національний університет імені Петра Могили
ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0000-8741-7500>

DOI: 10.32702/2306-6814.2026.1.191

ІНТЕГРОВАНІ ПОКАЗНИКИ АНАЛІЗУ ЯКОСТІ РОЗРАХУНКІВ З ПОКУПЦЯМИ ТА ЗАМОВНИКАМИ

О. Biloivanenko,
Postgraduate student, Petro Mohyla Black Sea National University

INTEGRATED INDICATORS FOR ANALYSING THE QUALITY OF SETTLEMENTS WITH BUYERS AND CUSTOMERS

У результаті проведеного дослідження встановлено, що традиційні методи аналізу якості дебіторської заборгованості орієнтовані переважно на ретроспективні фінансові дані та не забезпечують повноцінної оцінки кредитного ризику в умовах сучасної економічної нестабільності та зростання значення соціально-екологічних факторів у діяльності контрагентів. Уточнено економічну сутність поняття "якість дебіторської заборгованості" як багатовимірної інтегральної характеристики, що відображає не лише фінансові параметри стану боргових зобов'язань, а й нефінансові ознаки, пов'язані з екологічною відповідальністю, соціальною надійністю та управлінською прозорістю партнерів. Обґрунтовано, що поєднання фінансових і ESG-показників дозволяє значно розширити аналітичні можливості системи оцінювання та підвищити точність прогнозування ризиків неплатежів. У процесі дослідження сформовано структуровану систему аналітичних індикаторів, яка включає чотири блоки: фінансові індикатори (коефіцієнти оборотності, тривалість інкасації, частка простроченої заборгованості, рівень резервування); екологічні індикатори (наявність екологічних сертифікатів, участь у "зелених" програмах, екологічний комплаєнс); соціальні та управлінські індикатори (репутаційний індекс, стабільність кадрової політики, прозорість корпоративного управління, наявність антикорупційної політики). Розроблено методичний інструментарій інтеграції зазначених індикаторів шляхом їх нормування (приведення обраних індикаторів до єдиної вимірювальної основи), визначення вагових коефіцієнтів (значущість кожного індикатора у загальній системі оцінювання), узагальнення у підіндекси (нормовані значення та вагові коефіцієнти групуються за блоками: фінансовим, екологічним, соціальним і управлінським) та формування інтегрального індексу якості дебіторської заборгованості (узагальнення підіндексів в єдиний інтегральний показник). Таким чином, результати дослідження засвідчують, що запропонована методика система аналітичних індикаторів відповідає сучасним вимогам сталого розвитку та формує дієвий інструментарій для прийняття обґрунтованих управлінських рішень щодо дебіторської заборгованості.

The study found that traditional methods of analyzing the quality of accounts receivable are focused primarily on retrospective financial data and do not provide a comprehensive assessment of credit risk in the context of current economic instability and the growing importance of social and environmental factors in the activities of counterparties. The economic essence of the concept of "quality of accounts receivable" has been clarified as a multidimensional integral characteristic that reflects not only the financial parameters of the state of debt obligations, but also non-financial characteristics related to environmental responsibility, social reliability, and management transparency of partners. It is substantiated that the combination of financial and ESG indicators allows to significantly expand the analytical capabilities of the assessment system and increase the accuracy of forecasting the risks of non-payment. In the course of the study, a structured system of analytical indicators was formed, which includes four blocks: financial indicators (turnover ratios, collection duration, share of overdue debt, provisioning level); environmental indicators (presence of environmental certificates, participation in "green" programs, environmental compliance); social and management indicators (reputation index, stability of personnel policy, transparency of corporate governance, presence of anti-corruption policy). A methodological toolkit has been developed to integrate these indicators by standardizing them (bringing selected indicators to a single measurement basis), determining weighting coefficients (the significance of each indicator in the overall assessment system), summarizing them into sub-indices (standardized values and weighting coefficients are grouped into blocks: financial, environmental, social, and managerial) and the formation of an integral index of the quality of accounts receivable (generalization of sub-indices into a single integral indicator). Thus, the results of the study confirm that the proposed methodology of analytical indicators meets the modern requirements of sustainable development and forms an effective tool for making informed management decisions regarding accounts receivable.

Ключові слова: розрахунки з покупцями та замовниками, аналіз, система інтегральних показників, якість розрахунків, аналітичні індикатори, ESG-показники, кредитний ризик, сталий розвиток.

Key words: settlements with buyers and customers, analysis, system of integrated indicators, quality of settlements, analytical indicators, ESG indicators, credit risk, sustainable development.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Ефективне управління дебіторською заборгованістю є одним із ключових чинників забезпечення фінансової стійкості підприємства, проте традиційні методи її аналізу дедалі частіше виявляють свою обмеженість в сучасних умовах. Оцінювання якості стану розрахунків із покупцями та замовниками здебільшого ґрунтується на фінансових показниках, які не відображають реальних ризиків, пов'язаних із поведінковими, репутаційними, соціальними та екологічними характеристиками контрагентів. Зростання ролі концепції сталого розвитку та необхідність урахування ESG-показників у бізнес-практиці вимагають переходу до більш комплексного підходу, здатного поєднувати фінансові та нефінансові аспекти оцінювання. Водночас, відсутність інтегрованої системи аналітичних індикаторів, яка б дозволяла об'єктивно оцінити якість дебіторської заборгованості з позицій довгострокової стійкості та відповідального партнерства, створює методологічний розрив між потребами управління та існуючими аналітичними інструментами. Зазначене актуалізує необхідність розробки системи індикаторів аналізу розрахунків з покупцями та замовниками, що забезпечуватиме повноцінну, релевант-

ну та прогнозну оцінку стану дебіторської заборгованості в умовах динамічних трансформацій бізнес-середовища.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Питання оцінювання дебіторської заборгованості, управління кредитним ризиком та удосконалення системи аналітичного забезпечення широко відображені у працях вітчизняних та зарубіжних науковців таких як: О. Бутинець, С. Голов, Л. Нападовська, В. Єфіменко, Р. Каплана, Д. Нортон, Ч. Хорнгрена та інших. Аналіз наукового арсеналу досліджень засвідчує наявність фрагментарності досліджень, тому виникає об'єктивна необхідність розробки системи аналітичних індикаторів, здатних забезпечити всебічне оцінювання якості дебіторської заборгованості в умовах трансформації обліково-аналітичного середовища та зростання значущості принципів сталого розвитку.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ (ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ)

Ціллю статті є обґрунтування теоретико-методичних засад та розробка методики інтегрованої системи аналітичних індикаторів оцінювання якості дебіторської заборгованості в умовах сталого розвитку.

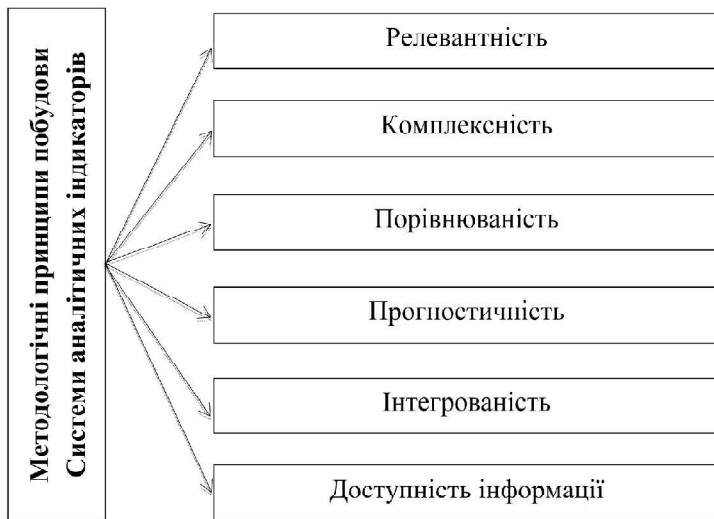

Рис. 1. Методологічні принципи побудови системи аналітичних індикаторів

Джерело: розроблено автором на основі [7].

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Дебіторська заборгованість у структурі активів підприємства займає суттєве місце, оскільки відображає обсяг ресурсів, тимчасово вилучених із обороту, та визначає динаміку грошових потоків, ліквідність і платоспроможність суб'єкта господарювання. У традиційному фінансовому аналізі її якість оцінюється через показники оборотності, рівня прострочення, концентрації заборгованості та забезпеченості резервами. Однак, незважаючи на широке застосування класичних коефіцієнтів традиційного фінансового аналізу дебіторської заборгованості, спостерігається низка недоліків в їх методиці. По-перше, вони орієнтовані на фінансові результати минулих періодів і не враховують поточних тенденцій та нефінансових ризиків. По-друге, вони не здатні відобразити ризик системної поведінки контрагентів, таких як недотримання екологічних вимог чи порушення принципів соціальної відповідальності. По-третє, традиційні методи не враховують ступінь корпоративної стабільності та репутації клієнтів, що за сучасних умов є важливими показниками довгострокової платоспроможності. Слабкою ланкою класичних підходів є також відсутність прогностичної компоненти. Наявність вказаних недоліків зумовлюють необхідність розробки нової, інтегрованої системи показників, яка поєднає фінансові та нефінансові індикатори й забезпечуватиме комплексний аналіз стану та перспектив розрахунків з покупцями та замовниками.

Методологічні принципи побудови системи аналітичних індикаторів зображено на рисунку 1. Зазначені принципи побудови системи аналітичних індикаторів такі як релевантності, комплексності та порівнюваності забезпечують відбір показників, здатних повно і зіставно характеризувати ризики у розрахунках з покупцями та замовниками. Принципи прогностичності та інтегрованості спрямовані на формування індикаторів, які не лише відображають поточний стан, а й узгоджуються зі стратегічними та операційними процесами управління.

Доступність інформації гарантує можливість практичного застосування системи індикаторів завдяки використанню облікових, управлінських і зовнішніх джерел даних.

Відповідно до міжнародних підходів (GRI Standards, SASB, IIRC Framework, IFRS Sustainability Standards), взаємовідносини підприємства зі стейкхолдерами, зокрема з клієнтами, повинні оцінюватися з позицій екологічної відповідальності, соціального впливу та якості корпоративного управління [8].

Екологічний вимір (E): характеризує ступінь дотримання контрагентами екологічних норм, використання "зелених" технологій, вплив на довкілля та участь у програмах екологічної відповідальності. Дослідження показують, що підприємства з низьким рівнем екологічного комплаєнсу частіше стикаються з правовими санкціями та фінансовими труднощами, що підвищує ризик неповернення заборгованості.

Соціальний вимір (S): охоплює етичність поведінки клієнтів, рівень задоволеності працівників, дотримання норм трудового законодавства, репутаційний імідж та стабільність партнерських відносин. Соціально відповідальні контрагенти мають вищу прогнозовану платоспроможність та нижчу ймовірність порушення зобов'язань.

Управлінський вимір (G): пов'язаний з прозорістю корпоративної структури, наявністю ефективних систем внутрішнього контролю, антикорупційними політиками та якістю корпоративної звітності. Низький рівень корпоративного управління може спричинити фінансові маніпуляції та непередбачувані зміни в діяльності контрагентів.

Сукупність цих позицій формує повноцінний нефінансовий портрет контрагента, що дає змогу оцінити його ризиковість на підставі якісних факторів. Однак, для формування повної характеристики стану та якості дебіторської заборгованості недостатньо лише аналізу екологічних, соціальних та управлінських аспектів. Незважаючи на їхню важливість у побудові якісного, нефінансового портрета контрагента, комплексна оцінка його надійності потребує також залучення системи кількісних фінансових індикаторів. Використання фінансових показників дає змогу здійснити об'єктивну, формалізовану оцінку рівня фінансових ризиків, оскільки вони відображають фактичний стан платоспроможності, ліквідності, структури капіталу та динаміки грошових потоків суб'єкта господарювання. Саме вони формують аналітичну основу кількісного виміру ризикованості дебіторської заборгованості та забезпечують можливість порівняння контрагентів у часовому та міжфірмовому розрізах. Структура системи фінансових індикаторів якості дебіторської заборгованості характеризується наступними ключовими показниками [2]:

— коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості, що відображає швидкість її перетворення на кошти;

— період погашення дебіторської заборгованості, який характеризує тривалість інкасації;

Таблиця 1. Інтегрована система аналітичних індикаторів якості дебіторської заборгованості

№ з/п	Група індикаторів	Показник	Зміст	Джерело інформації
1	Фінансові	Коефіцієнт оборотності розрахунків	Характеризує швидкість погашення контрагентами своїх зобов'язань	Фінансова звітність
		Тривалість інкасації	Визначає середній період повернення заборгованості	Облікові реєстри
		Частка прострочених розрахунків	Відображає рівень кредитного ризику	Аналітичні форми бухгалтерії
2	Екологічні	Наявність екологічних сертифікатів	Підтверджує відповідальність контрагента перед довкіллям	Публічна інформація
		Участь у "зелених" програмах	Виступає індикатором екологічної стійкості	ESG-звіти
3	Соціальні	Репутаційний індекс	Характеризує надійність та ділову репутацію	Аналітичні бази даних
		Кадрова стабільність	Відображає соціальну стійкість і якість управління персоналом	Відкриті джерела
4	Управлінські	Прозорість корпоративного управління	Показує рівень відкритості та ризику шахрайства	Корпоративні звіти
		Наявність антикорупційної політики	Вказує на доброчесність та відповідальність контрагента	Публічні декларації

Джерело: розроблено автором на основі [3].

— частка простроченої заборгованості в загальному її обсязі;

- частка сумнівних боргів;
- показник концентрації дебіторів;
- коефіцієнт покриття резервами;
- коефіцієнт залежності від ключових покупців.

Поєднання якісних нефінансових характеристик із системою кількісних фінансових показників дає змогу сформувати інтегровану систему аналітичних індикаторів якості дебіторської заборгованості (табл. 1). Такий підхід забезпечує багатовимірне оцінювання контрагентів, у межах якого кожна група індикаторів відображає окремий аспект їхньої надійності та стійкості.

Варто зазначити, що такий підхід до розмежування фінансових (економічних) показників та нефінансових ESG-індикаторів узгоджується з міжнародними стандартами сталого розвитку. Зокрема, як зазначено в документі "GRI Standards: Universal Standards 2021", економічні параметри підприємства відображаються через традиційні фінансові показники, у той час як екологічні, соціальні та управлінські аспекти розглядаються окремо.

Аналогічна позиція простежується у "SASB Conceptual Framework", де економічна складова компанії визначається на основі фінансової звітності, тоді як нефінансові ризики та можливості структуруються за моделлю ESG. Крім того, у документі "IFRS S1: General Requirements for Disclosure of Sustainability-related Financial Information" підкреслено, що фінансова інформація є базовим елементом звітності, а ESG-фактори розглядаються як додаткові детермінанти стійкості. Схожий підхід відображений у "International IR Framework", який трактує фінансовий капітал як основну економічну складову, доповнену нефінансовими капіталами, що розкривають ширший спектр впливів сталого розвитку [5]. Таким чином, інтеграція ESG-фак-

торів у систему аналітичних індикаторів забезпечує комплексність оцінки та дозволяє виявляти приховані ризики, не видимі в межах традиційного фінансового аналізу.

Для формування узагальненої оцінки якості дебіторської заборгованості на основі комплексного поєднання усіх зазначених індикаторів пропонуємо методику побудови інтегрального індексу, яка включає наступні етапи:

1. Нормування показників — здійснюється приведення всіх обраних індикаторів до єдиної вимірювальної основи. Це дозволяє усунути відмінності між фінансовими, екологічними, соціальними та управлінськими показниками та забезпечити їх коректну порівнюваність. Нормування дозволяє перетворити дані різних масштабів у єдиний стандартизований інтервал, придатний для подальшої інтеграції.

2. Визначення вагових коефіцієнтів. На цьому етапі встановлюється відносна значущість кожного індикатора у загальній системі оцінювання.

Ваги визначаються з урахуванням експертних суджень або методів багатокритеріального аналізу. Їх завдання — відобразити реальний вплив того чи іншого показника на рівень ризиків у розрахунках з покупцями та замовниками, забезпечуючи збалансованість подальших розрахунків.

3. Формування підіндексів — отримані нормовані значення та вагові коефіцієнти групуються за блоками: фінансовим, екологічним, соціальним і управлінським. У середині кожного блоку формується окремий підіндекс, який характеризує відповідний аспект стійкості та якості взаємодії з контрагентами. Це дозволяє отримати структуровану картину, у якій кожен підіндекс відображає специфічну складову загально-го ризику.

4. Розрахунок інтегрального індексу. Після формування підіндексів відбувається їх узагальнення в єдиний інтегральний показник. На цьому етапі система переходить від часткових оцінок до комплексної характеристики якості розрахунків із покупцями та замовниками. Інтегральний індекс відображає загальний рівень ризику з урахуванням фінансових та ESG-орієнтованих компонентів.

5. Інтерпретація результатів. Даний етап є завершальним та передбачає оцінювання отриманого значення інтегрального індексу та його віднесення до певного рівня: високого, середнього або низького. Така класифікація дає змогу провести рейтингування контрагентів, сформувати оптимальні умови взаємодії та визначити напрями підвищення якості управління розрахунками. Інтерпретація виступає основою для прийняття управлінських рішень у межах політики управління кредитними ризиками.

Для успішного застосування запропонованої методики підприємствам доцільно:

- удосконалити систему внутрішнього контролю дебіторської заборгованості;
- розширити інформаційну базу за рахунок нефінансових джерел;
- підвищити рівень цифровізації процесів збору та аналізу даних;
- інтегрувати модель оцінювання до ERP-систем;
- провести навчання персоналу щодо застосування ESG-аналітики;
- включити отримані показники до системи управління ризиками.

Розроблена система аналітичних індикаторів якості дебіторської заборгованості забезпечує новий підхід до оцінювання фінансових ризиків, оскільки поєднує кількісні та якісні дані, доповнює фінансову інформацію ESG-компонентами, підвищує точність прогнозування та сприяє формуванню ефективної кредитної політики в умовах сталого розвитку.

ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

Проведене дослідження дало змогу встановити науково обгрунтовані підходи до формування інтегрованої системи аналітичних індикаторів, призначеної для комплексної оцінки якості розрахунків з покупцями та замовниками в умовах зростання вимог до прозорості, відповідальності та сталості бізнес-процесів. На основі проведеного аналізу наукової літератури з'ясовано, що традиційні методи фінансового аналізу дебіторської заборгованості є недостатніми для повного відображення реальних ризиків контрагентів у сучасному економічному середовищі. Це зумовлено тим, що значна частина чинників, які визначають платоспроможність та надійність партнерів, лежить поза межами суто фінансових характеристик і пов'язана з екологічними, соціальними та управлінськими аспектами їх діяльності.

У статті було запропоновано інтегровану систему індикаторів, яка об'єднує фінансові та ESG-показники, і дає можливість сформулювати більш повну аналітичну модель оцінювання ризиків у розрахунках. На основі обгрунтованих принципів розроблено методику побудови інтегрального індексу та конкретний план дій підприємствам для її успішного застосування. Запропонована методика включає етапи нормування, визначення вагових коефіцієнтів, формування підіндексів та обчислення інтегрального показника, що забезпечує багатоаспектність оцінки та дає можливість ідентифікувати як фінансові, так і нефінансові ризики.

Література:

1. Будько О. В. Принципи підготовки звітності зі сталого розвитку. Збірник наукових праць ЧДТУ. 2020. № 57. С. 27—34.
2. Гуцаленко Л.В., Мельник А.О. Облік дебіторської заборгованості: концептуальні основи П(С)БО та МСФЗ. Ефективна економіка. 2020. № 9. С. 1—8.
3. Кравченко О., Кобець, Т. Організація обліку дебіторської заборгованості та шляхи її вдосконалення.

Економіка та суспільство. 2021. № 25 (2021). DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-25-58> (дата звернення: 10.12.2025).

4. Мамонтова М. А., Глушик М. М. Особливості обліку та управління дебіторської заборгованості підприємства в сучасних умовах. Сучасна економіка. 2023. № 39 (2023). С. 112—117.

5. Міжнародний стандарт фінансової звітності 9 "Фінансові інструменти" від 01.01.2012 № 929_016. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/929_016#Text (дата звернення: 20.12.2025).

6. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 10 "Дебіторська заборгованість" від 08.10.1999 № 237. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0725-99#Text> (дата звернення: 20.12.2025).

7. Савченко А.М., Кібиш О.О. Організаційно-інформаційна модель аналізу розрахунків з покупцями та замовниками. Економіка та суспільство. 2024. № 68. С. 1—7.

8. Солодовник О. О., Гавриличенко Є. В. Нефінансова звітність підприємства: зміст, стандарти і світові тренди розвитку. Ефективна економіка. 2024. № 5. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2024_5_16 (дата звернення: 10.12.2025).

References:

1. Budko, O.V. (2020), "Principles of preparing sustainability reports", Zbirnyk naukovykh prats ChDTU, vol. 57, pp. 27—34.
2. Hutsalenko, L.V. and Melnyk, A.O. (2020), "Accounting for accounts receivable: conceptual foundations of PAS and IFRS", Efektyvna ekonomika, vol. 9, pp. 1—8.
3. Kravchenko, O. and Kobets, T. (2021). "Organization of accounts receivable accounting and ways to improve it", Ekonomika ta suspilstvo, [Online], vol. 25, available at: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-25-58journal/artitsle/viev/289/277> (Accessed 20 Dec 2025).
4. Mamontova, M. A. and Hluschyk, M. M. (2023), "Specifics of accounting for accounts receivable of enterprises in modern conditions", Suchasna ekonomika, vol. 39, pp. 112—117.
5. The Verkhovna Rada of Ukraine (2012), International Financial Reporting Standard 9 "Financial instruments", available at: https://mof.gov.ua/storage/files/IFRS_9_Ukrainian-tsompressed.pdf (Accessed 20 Dec 2025).
6. The Verkhovna Rada of Ukraine (2020), Accounting Regulation (Standard) 10 "Receivables", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/lavs/shov/z0725-99#Tekht> (Accessed 10 Dec 2025).
7. Savchenko, A.M. and Kibysh, O.O. (2024), "Organizational and informational model for analyzing settlements with buyers and customers", Ekonomika ta suspilstvo, vol. 68, pp. 1—7.
8. Solodovnik, O. O. and Havrylychenko, Ye. (2024) "Non-financial reporting of enterprises: content, standards, and global development trends", Ekonomika ta suspilstvo, [Online], vol. 5, available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2024_5_16 (Accessed 10 Dec 2025).

Стаття надійшла до редакції 30.12.2025 р.